

UGDYMO DVASINGUMO RAIDA

DEVELOPMENT
OF SPIRITUALITY OF EDUCATION

MONOGRAFIJA

UGDYMO DVASINGUMO
RAIDA

Kolektyvinė monografija

DEVELOPMENT OF SPIRITUALITY
OF EDUCATION

Collective monograph

UGDYMO DVASINGUMO RAIDA

Kolektyvinė monografija

DEVELOPMENT OF SPIRITUALITY OF EDUCATION

Collective monograph

2016 VILNIUS

UDK 37.015.31:17.022.1
Ug-01

Kolektyvinės monografijos sudarytojas ir rengėjas, idėjos autorius,
tyrimų koordinadorius ir visumos apibendrintojas **Jonas Kievišas**

Redakcinė kolegija:
akademikas prof. habil. dr. **Algirdas Gaižutis** (*Lietuvos edukologijos universitetas*)
prof. dr. (habil. dr.) **Jonas Kievišas** (*monografijos sudarytojas*)
doc. dr. **Rimantė Kondratienė** (*Vilniaus kolegija*)
prof. dr. (habil. dr.) **Elena Otič** (*Nacionalinė pedagogikos mokslų akademija, Ukraina*)
prof. dr. (habil. dr.) **Ala Rastrygina** (*Kirovogrado V. Viničenkos
valstybinis pedagoginis universitetas, Ukraina*)

Recenzentai:
prof. dr. **Sigitas Daukilas** (*Aleksandro Stulginskio universitetas*)
prof. dr. **Jonas Jasaitis** (*Lietuvos mokslininkų sąjunga*)
akademikas prof. dr. (habil. dr.) **Viktoras Oleinikas**
(*Nacionalinė pedagogikos mokslų akademija, Ukraina*)

Kolektyvinę monografiją išleisti rekomendavo:
Ukrainos nacionalinės pedagogikos mokslų akademijos Švietimo vadybos
universiteto taryba (2016-11-21, protokolo Nr. 12) ir
Vilniaus kolegijos Kraštovarkos katedra (2016-08-31, protokolo Nr. AT KT (AD)-7).
Monografijoje keliamą idėją ir tyrimus palankiai vertino
Lietuvos edukologijos universiteto Muzikos katedra (2016-09-26, protokolo Nr. 2).

ISBN 978-609-8089-90-5

© Jonas Kievišas: idėja, sudarymas, rengimas,
tyrimų apibendrinimas, 2016
© Monografijos poskyrių (straipsnių) autoriai,
2016
© Žuvėdra, 2016

TURINYS

PRATARMĖ. <i>Jonas Kievišas</i>	7
IVADAS. <i>Jonas Kievišas</i>	10
I dalis. ŽMOGUS – UGDYMO DVASINGUMO RAIDOS SUBJEKTAS	15
I.1. Asmenybės dvasinė prigimtis	16
Gyvenimas kaip meilė ir tarnystė. Šiaulių vyskupas <i>Eugenijus Bartulis</i>	16
Europa, drąsiai apkabink savo praeitį, su pasitikėjimu žiūrėk į ateitį, su viltimi gyvenk dabartyje! <i>Popiežius Pranciškus</i> (2014 m. Europos Parlamente pasakytos kalbos ištrauka)	18
I.2. Asmenybės dvasingumo ir materialumo sankirtos erdvėje	21
Kūrybos dvasinė dimensija. <i>Algirdas Gaižutis</i>	21
Aš centravimo konceptualus modelis asmenybės dvasinės raidos ir ugdymo procese. <i>Ivanas Bečas</i>	40
II dalis. UGDYMO DVASINGUMO RAIDA – ŽMOGAUS BRANDOS KELIAS	53
II.1. Asmenybės branda grindžiama ugdymo dvasingumo raida	54
Vaikystės dvasingumas – prasmingo mokymosi ir ugdymo pamatas. <i>Lina Kašauskienė, Jonas Kievišas</i>	54
Ugdymo dvasingumo ir jo raidos požymiai profesinio rengimo procese. <i>Zita Malcienė, Jonas Kievišas</i>	85
Būsimo specialisto koreguojama ugdymo dvasingumo raida studijų procese. <i>Rimantė Kondratienė, Jonas Kievišas</i>	99
II.2. Ugdymo dvasingumo raidos aplinkybės laikotarpio kultūroje	145
Ugdymo dvasingumo raida globalizacijos epochoje. <i>Elena Otič, Darja Otič</i>	145
Pedagogas – ugdymo dvasingumo dorinio tobulinimo subjektas. <i>Liudmila Chorūža</i>	163
Mentalinių vertybių kaita – ugdymo dvasingumo raidos veiksnys. <i>Ala Rastrygina</i>	171
	5

III dalis. VISUOMENĖS KOREGUOJAMA UGDYMO DVASINGUMO RAIDA	181
III.1. Ugdymo dvasingumo raidos galia: tikrovė ir įžvalgos Asmenybės dvasinio ugdymo transcendentinė prasmė muzikos meno sferoje. <i>Olga Oleksiuk</i>	183
Vakarietiškoji universiteto vizija ir jos ateitis: lokalumo ir globalumo dialektika. <i>Nerijus Kardelis</i>	196
III.2. Asmenybė visuomenės dvasingumo raidos erdvėje: istorinė patirtis Sibiro tremtinių aplinka ir jos dvasingumo pokyčiai (1941 m. į Sibirą ištremtų lietuvių gyvenimo refleksija). <i>Danutė Klumbytė</i>	202
Muzikinė kultūra – ukrainiečių diasporos dvasinio ugdymo komponentas. <i>Ana Karas</i>	221
Sibiras – lietuvių tremtinių atminties teritorija. <i>Saulius Sidaras</i>	234
APIBENDRINIMAI	247
Apibendrinimas. <i>Jonas Kievišas</i>	248
Узагальнення	256
The Collective Monograph's Review	262
UGDYMO DVASINGUMO RAIDOS IR TYRIMŲ VERTINIMAI	281
APIE AUTORIUŠ	299

РОЗВИТОК ДУХОВНОСТІ ВИХОВАННЯ

Колективна монографія

Склав і підготував Йонас Кевішас

Вільнюс – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА. *Й.Кевішас*

ВСТУП. *Й.Кевішас*

Розділ I. ЛЮДИНА ЯК СУБ'ЄКТ РОЗВИТКУ ДУХОВНОСТІ ВИХОВАННЯ

I. 1. Духовна природженість особистості

1. **Життя як любов і служіння.** Єпископ *Є.Бартуліс*
2. **Європа, сміливо обійми минуле, з довірою дивись в майбутнє, з надією живи в сьогодні.** Папа Римський *Франциск* (уривок з промови у Парламенті Євросоюзу, 2014 р.)

I. 2. Особистість на стику духовності й матеріальності

1. **Духовний вимір (дименсія) творчості.** Акад. *А.Гайжутіс*
2. **Концептуальна модель Я-центрованості у вихованні та духовному розвитку особистості.** Акад. *І. Д. Бех*

Розділ II. РОЗВИТОК ДУХОВНОСТІ ВИХОВАННЯ ЯК ШЛЯХ ЗРІЛОСТІ ЛЮДИНИ

II. 1. Розвиток духовності виховання на основі досягнення зрілості особистості

1. **Духовність дитинства як основа сенсу самонавчання та розвитку.** *А.Кашаускене*, проф. *Й.Кевішас*
2. **Показники духовності виховання та його розвитку у процесі професійної підготовки фахівця.** Доц. *З.Мальцене*, проф. *Й.Кевішас*
3. **Коригування майбутнім фахівцем розвитку духовності виховання у навчальному процесі ВНЗ.** Доц. *Р.Кондратене*, проф. *Й.Кевішас*

II. 2. Обставини розвитку духовності виховання в культурі сучасного суспільства

1. **Особливості розвитку духовності виховання в епоху глобалізації.** Проф. *О.М.Отич*, доц. *Д.Д.Отич*
2. **Педагог як суб'єкт морального вдосконалення духовності виховання.** Проф. *А.А.Хоружа*

3. Перетворення ментальних цінностей як фактор розвитку духовності виховання. Проф. <i>А.М. Растрюгіна</i>	171
Розділ III. КОРИГУВАННЯ СУСПІЛЬСТВОМ РОЗВИТКУ ДУХОВНОСТІ ВИХОВАННЯ	181
III. 1. Значущість розвитку духовності виховання	183
1. Трансцендентальний сенс духовного виховання особистості у галузі музичного мистецтва. Проф. <i>О.М. Олексюк</i>	183
2. Західна візія університету та її майбутнє: діалектика локального і глобального. Доц. <i>Н.Кардяліс</i>	196
III. 2. Особистість у просторі розвитку духовності виховання: історичний досвід	202
1. Середовище сибірських засланих й зміни його духовності (рефлексія життя литовців, засланих до Сибіру у 1941 р.). Проф. <i>Д.Клумбіте</i>	202
2. Музична культура як компонент виховання духовності української діаспори. Проф. <i>А.Карась</i>	221
3. Сибір - територія пам'яті литовських засланих. Проф. <i>С.Сідарас</i>	234
УЗАГАЛЬНЕННЯ	247
ОЦІНКА ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО РОЗВИТКУ ДУХОВНОСТІ ВИХОВАННЯ	281
ПРО АВТОРІВ	299

Pedagogas – ugdymo dvasingumo dorinio tobulinimo subjektas

Liudmila Choruža

Analizuojama pedagogo asmeninio profesinio potencialo raida kaip neatsiejama ugdymo dvasingumo sąlyga. Ši raida yra svarbi formuojant palankią aplinką asmens dvasingumo sklaidai. Tokiu atveju ypatingas vaidmuo tenka pačiam pedagogui kaip dorinės raidos ir tobulinimosi subjektui. Remiantis literatūros analize apibrėžti ir išvardinti šių procesų katalizatoriai: savęs pažinimas, vertybių raida, subjektiškumas ir integracija į sociokultūrinę švietimo aplinką.

Esminiai žodžiai: dorovė, dvasingumas, ugdymo dvasingumas, pedagogo dorinio tobulinimasis, mokytojo subjektiškumas, ugdymo erdvė, švietimo aplinka.

Pastaruoju laikotarpiu pasikeitus visuomenės sociokultūrinės raidos sąlygoms yra padidėjęs mokslininkų ir pedagogų dėmesys dvasingumo fenomenui, jo suvokimui. Tai objektyvus socialinis ir mokslinis poreikis. Esmė ta, kad visuomenėje plintančiam liberalizmui yra būdinga moralinis nihilizmas ir asmenybės dorinis reliatyvizmas, aiškių orientyrų stoka jaunimo gyvenime. Tos tendencijos ryškėja dėl augančios konkurencijos darbo rinkoje, politinio ir ekonominio nestabilumo pasaulyje, krizinių procesų daugelyje gyvenimo sričių. Išvardinti reiškiniai yra tik dalis priežasčių, kurios reikalauja asmenybės dvasinį potencialą ir gerokai koreguoja jos vertybinę sritį.

Tokiame kontekste pedagogo vaidmuo, jo moraliniai etiniai principai, dvasinių poreikių lygmuo, bendravimo su ugdytiniais būdai atlieka apsauginę ir koreguojančią funkcijas, sudaro būtiną ir palankią sociokultūrinę aplinką asmenybės ugdymui. Mokslininkų manymu, „kūrybos, laisvės, atsakomybės, dvasingumo, tikros kultūros vertybių laikymosi atmosfera“ pasižymi inovaciniu pobūdžiu ir jeigu tokia atmosfera įsivyras mokykloje, tai „būtinai pradės gerėti ir visos visuomenės atmosfera“ (Корольков, 2013, p. 415–425).

Problema. Norint nustatyti pedagogo esminį vaidmenį ugdant asmenybę, formuojant jos dvasinius poreikius ir moralines savybes, svarbu atskleisti ryšį tarp sąvokų „dvasingumas“ ir „dorovingumas“. Šių sąvokų tyrinėtojai atkreipia dėmesį į tai, kad dvasingumas ir dorovė yra netapačios sąvokos. *Dvasingumas* kaip filosofinė ir bendražmogiškoji kategorija atspindi savitą idėjų pasaulį. Jų ištakos siejamos su pažinimo procesu, siekiais ieškoti gyvenimo prasmės. Garsus ukrainiečių kompozitorius E. Stankovičius dvasingumą vertino kaip neribotą žmogaus gyvenimą tvirtindamas, kad „visi žmogaus veiksmai, jo poelgiai, elgsena šioje žemėje yra susiję su sąvoka *dvasingumas*“ (Духовность, 2008, p. 8).

Analizuodami psichologinę pedagoginę literatūrą aptinkame mokslininkų darbų, kuriuose skiriamas pozityvus ir negatyvus dvasingumas. Be to, šių dvasingumų pagrindinis koreliuotojas yra emocinis dėmuo – dvasiškumas. Elgsenos atžymėjime orientuojantis į pedagogo veiklai keliamus moralinius etinius reikalavimus, pozityvus dvasingumas atspindi geriausias žmogiškąsias savybes: gerumą, jautimą, geranoriškumą, dvasinę nuojautą, empatijos ir bendradarbiavimo gebėjimą (Бондырева, 2007).

Labai dažnai dvasingumo sąvoka suprantama kaip asmenybės dorinių savybių visuma (aukšta kultūra, platus žinių ratas, geranoriškumas). Tačiau žinomo vokiečių ir prancūzų mąstytojo Alberto Schweitzerio nuomone, „žmogaus dvasingumo pobūdį nulemia aukščiausias tikslas, kurį jis kelia sau gyvenime. Žmogaus dvasingumo raidos viršūnė yra tas jos lygmuo, prieš kurį net dorovė yra antrinė“ (Духовность, 2008, p. 6–7).

Taigi, dvasingumas ir dorovė pasižymi savitomis ypatybėmis, tačiau vienas kitą sąlygoja ir papildo. Būtent dorovės pagrinduose slypi žmoniškumo dominanti, o raidą galima išivaizduoti kaip savo elgsenos, santykiaujant su kitais žmonėmis ir aplinkomis, pančiu pasauliu, vertinimų ir jų formavimo procesą. Ši asmenybės dorovės dvilypė raida žymi artimiausios psichologinės erdvės parametrai, tiksliau sakant, parametrai tolimos dvasinės erdvės, kuriai būdinga visuma ir ja paremtas asmenybės ugdymo procesas. Pasak A. Schweitzerio, „dorovė – žmonių dvasinio gyvenimo pradinė vertė, pradinis viso žmogiško dvasingumo absoliučiai būtina sąlyga“ (Духовность, 2008, p. 6). Remiantis tuo, kas išdėstyta, galima teigti, kad ugdymo dvasingumas, kaip aplinkos neatskiriama asmenybės dvasinio ugdymo sąlyga, tiesiogiai priklauso nuo to, kas pats pedagogas yra savo dorovinės raidos ir tobulinimosi subjektas.

Dvasinis tobulėjimas – tai žmogaus veikla kuriant gyvenimo vertikalę, asmenybės bendros dorinės būsenos gilinimo procesas, savo gyvenimo būdo išaukštinimas, savęs aukštesnei pakopai būdingos kokybės. Šio proceso pagrindas yra pedagogo (asmenybės) vertybinės motyvacinės sferos transformacijos, kas suteikia jam vidinę laisvę, gebėjimą kurti palankią aplinką augančios kartos ugdymui. Pedagogui būtinas savęs pažinimas, saviidentifikacija, integracinis bendražmogiškųjų vertybių perėmimo procesas – tai tik keli jo kaip dorinės raidos subjekto tobulinimo dėmenys. Esmė ta, kad Europos aukštojo švietimo erdvėje žmogaus gebėjimas tobulintis ir siekti asmeninės bei profesinio savarankiškumo yra pagrindas kelti savo profesinę kvalifikaciją (International Standard Classification of Education, 2011). Visa tai leidžia teigti, kad ugdymo dvasingumo įgyvendinimo kontekste pedagogo kaip šio proceso subjekto dorinis tobulinimasis yra aktuali problema.

Tikslas – atskleisti pedagogo kaip asmenybės ypatybes ir pedagogo kaip subjekto vaidmenį tobulinant ugdymo dvasingumo dorinį dėmenį.

daviniai: išskirti ir išanalizuoti pedagogo kai kuriuos savęs tobulinimo aspektus; pagrįsti mokytojo asmeninį profesinį potencialą atsižvelgiant į dorinio tobulinimosi procesus (*savęs pažinimas, subjektiškumo raida, asmeninių profesinių ir vertybių perėmimas*) bei integraciją į kultūrinę socialinę švietimo aplinką. Asmenybės savęs tobulinimo procesų metodologijos pagrindą apibrėžia humanizacijos teorijos ir išskilių mokslininkų psichologų koncepcijos (A. Maslow, C. Rogers, A. Rosche ir kt.). Žmogaus vidiniai poreikiai tiesai, gėriui, grožiui, meilei apibrėžia jo tikrą dvasinį potencialą ir sudaro asmenybės turiningą branduolį. Šio potencialo savo išstakomis bekonfliktė, neprieštaringa esmė apima didžiulį asmenybės realizacijai reikalingą potencialą (Титаренко, 2003). Tai kiekvieno žmogaus latentiniai įgytas potencialas.

Nagrinėdami pedagogo dorinio tobulinimosi įvairius aspektus kai kuriuos iš jų aptarsime plačiau. Jie yra pagrindas mokytojui suvokti savo asmeninį profesinį potencialą ir dorinio tobulinimosi procesų katalizatorius. Tai *savęs pažinimas, pedagogo subjektiškumas, jo asmeninės profesinės ir etinės vertybės bei integracija į kultūrinę socialinę švietimo aplinką.*

Savęs pažinimas pedagogo dorinio tobulinimosi kelyje

Pedagogo dorinio tobulinimosi kelyje pradinė pakopa yra savęs pažinimas kaip sąvokos trūkumų ir privalumų, dvasinių poreikių lygmens, vidinės esmės, apskritai savęs tobulinimosi procesas – saviraidos, savikontrolės, savireguliacijos pagrindas. Savęs pažinimą mokslininkai tiria kaip vieną iš pagrindinių moralinės savivokos raidos formų. Būtinumą lemia visuomenės reikalavimas kiekvienam žmogui optimaliai reguliuoti savo moralinę veiklą remiantis gana išsamia ir tikra informacija apie save patį (savo moralinius įsipareigojimus ir teises, paskatas ir veiksmus, moralinę prasmę), o ne tik išorinę aplinką (jos moralines taisykles, įsakymus, lūkesčius, sankcijas). Vienas iš patikrintų savęs pažinimo mechanizmų yra refleksija. Mokslinėje literatūroje moralinė refleksija nagrinėjama kaip subjekto gebėjimas racionaliai pagrįsti savo poelgius ir savo paties dorinius idealus, principus ir normas, paaiškinti ir patvirtinti savo poelgius, analizuoti gyvenimišką (profesinę) patirtį. Taip aiškinama refleksija yra svarbus dorovės požymis, moralinės sąmonės, išreikštos racionalizuotos motyvacijos gebėjimu, progreso rodiklis. Be to, pedagogo veiklos svarbi ypatybė yra jos kultūrinis dėmuo.

Šiuolaikinėje švietimo filosofijoje kultūrinės refleksijos sąvoka nagrinėjama kaip asmenybės, kuri siekia įprasminti savo veiksmus (savęs pažinimo veikla, kuria atpažindžiama asmenybės dvasinio pasaulio specifika), teorinės veiklos forma (Геццен, 1995). Būtent per kultūrinę refleksiją asmenybės individualų mąstymą įmanoma susieti su kultūriniu apsisprendimu.

Taip pat svarbu apibrėžti ir savęs pažinimo proceso įgyvendinimo fundamentalius aspektus. Tai nuolatinė motyvacija pažinti save; atverta asmeninė vidinė lybė; noras žinoti apie save tiesą; interesas perimti kultūros vertybes; gyvenimo optimizmas ir pasirengimas pokyčiams (Титаренко, 2003).

Taigi, savęs pažinimas yra varomoji jėga, pedagogo dorinio tobulinimosi pagrindinis pamatas, svarbi sąlyga jam tapti ugdymo dvasingumo dorinio tobulinimo subjektu.

Pedagogo subjektiškumo raida

Pedagogo dorinis tobulinimasis neišsivaizduojamas be jo subjektiškumo. Šis dvasinis yra savotiškas kamertonas, kuris atspindi asmenybės vidinę esmę (poreikiai, tikslai, galimybės, resursai). *Subjektiškumas* suprantamas kaip integruota asmenybės kokybė: vidinė potenciali energija, mokėjimai ir įgūdžiai, kurie veikia pedagogo pozityvaus požiūrio savę kaip į profesionalą formavimą. Subjektiškumo raida yra sąlyga mokytojui keisti subjektingus santykius su mokiniais. Tai neatsiejamas ugdymo dvasingumo dėmuo. Mokslininkų nuomone, subjektiškumo raida leidžia asmenybei pajusti savo netiesą, neišsemiamą vidinį dvasinį potencialą ir jo pasireiškimo galimybes.

Mokytojo subjektiškumo raida pirmiausia skatina jo pozityvų požiūrį į save kaip į profesionalą. Šis procesas reguliuojamas tokiais pedagogui keliamais etiniais reikalavimais: profesinis interesas, suvokiama reikšmė visuomenės raidai, pedagogas kaip pasaulio taryba (meilė vaikams, pasirengimas dirbti pagal sistemą „žmogus – žmogus“, moralinis pasitenkinimas asmeniniu profesionalumu ir t. t.); saviraidos siekis, tapinimasis profesiniu autoritetu ir įvaizdžiu.

Asmeninės profesinės mokytojo vertybės

A. Maslow darbuose (Masloy, 2002) randame suformuluotą idėją apie asmeninės subjektiškumo įtaką formuojant asmenines profesines vertybes. Mokslininkai pažymi, kad „asmenybės dorinių ir vertybinių sprendimų tiesioginis kelias eina per savo prigimtį, savo ypatybių pažinimą. Kuo giliau ji pažins savąją, tuo labiau savo vidinio Aš norą, savo temperamentą, savo konstituciją, savo poreikius ir galimybes, tuo lengviau jai bus įveikti vertybinio pasirinkimo problemą.“

Šiuo požiūriu vertinant pedagogo asmeninių vertybių raidos procesą verta prisiminti žinomo psichologo L. Vygotskio kultūrine-istorine teorija. „Įaugimo į kultūrą principas, t. y. visuomenės kultūrinių vertybių interiorizacija, yra žmogiškos visuomenės tapimo psichologinis pagrindas kylant į aukštesnę pakopą. „Įaugimas į kultūrą“ yra tai, kas integruoja kultūros kūrybiško perėmimo procesus kaip dvasinio tapimo raidos pagrindą, skatina asmenybės savirealizaciją remiantis kultūra, formuoja naujus dvasinius poreikius, elgesio kultūrą (Кудрявцев, 2006).

...išvelgiant į išdėstytą teoriją asmenybės interesų rato parametrai tampa jos dvasinio ir akiračio matas. Be to, akiračio platuma pasidaro vienas iš dvasingumo kriterijų. Rusų mokslininkai S. Bondyriova ir D. Kolesovas tvirtina, kad „interesų ratas“ judėdamas reikšmingumo sferos viduje ir atspindėdamas naujus poreikius, nusitraukius, naujas aistras, naujas veiklos rūšis. Ir kuo šis „ratas“ platesnis, tuo didesnis dvasingumas“ (Бондырева, 2007, p. 18). Vertybė „dvasingumas“ nukreipia žmogų į vidinės harmonijos, vyraujančio dvasingumo virš materialumo, taip įtvirtinti jos paskirtį pasaulyje.

Pedagogo etinės vertybės

Pedagogo profesinių vertybių sistemos branduolys yra etinės vertybės, kurių suvokimo lygmuo leidžia mokytojui atskleisti savo dvasinį, profesinį potencialą. Šioms vertybėms galima priskirti meilę vaikams, siekį daryti gerus darbus, pagarbą mokytojų ir kitų žmonių orumui, asmenybės raidos kaip prioritetinio pedagoginio uždavinio suvokimą, sąžiningumą, teisingumą, atsakingumą ir kt. Žinomas šiuolaikinis mokslininkas akademikas I. Bechas atkreipia dėmesį į tai, kad tik tas pedagogas gali „pertvarkyti mokinių dvasingumą, kuris nuolat demonstruoja prietariškumą ir pats gali skleisti žmogiškumą, gali pakilti virš nekintamų dvasinių apraiškų“ (Бех, 2014, p. 24).

Mokslininkai filosofai išskiria du žmogaus vertybinius lygmenis. *Žemas* lygmuo – socialinis psichologinis lygmuo, kai asmenybė nesuvokia savo vertybių, etinės sąmonės lygmuo lemia nevaldomą emocijų protrūkį, elgsenos chaotiškumą, tikrovės vertinimų nestabilumą. *Aukštas* lygmuo atsiranda interiorizacijos, asmenybės įprasminimo, asmenybės vidinių išgyvenimų procese. Būtent šie procesai lemia pedagogo subjektiškumo raidą, gebėjimą kurti asmenybei būtiną ugdytinio dvasingumo aplinką.

Mokytojo praktinės veiklos metu tai pasireiškia tokiais būdais: subjektinių santykių tarp pedagogo ir mokinių humanizavimu ir demokratizavimu; pedagogo profesinio vaidmens kaita (nuo prižiūrėtojo link padėjėjo, patarėjo); santykiuose su mokiniais sukuriantis partnerystę; mokinių auklėjimo, mokymo ir lavinimo procesų individualizavimu; gebėjimu išsiaiškinti ir perteikti būties dėsnių, tikrovės ir pirmiausia mokinių žmonių savąjį suvokimą remiantis asmenine kultūra, jausmais, emocijomis; aukštų moralinių savybių išraiška įveikiant įvairias pedagogines problemas ir iššūkius; pasiekama dvasine bendryste, dvasiniu ugdytojo ir ugdytinio kontakto stiprinimo perėmimo procese.

Tokiu atveju pedagogo etinės vertybės ir apskritai „etika yra mokinių asmeninės raidos socialinės raidos determinantė“ (Хоружа, 2012, p. 71–72).

Švietimo tikrovėje kuriama ugdymo erdvė

Apibūdintos pedagogo asmenybės ypatybės apibrėžia jo vaidmenį kuriant ir tobulinant ugdymo erdvę švietimo tikrovėje. To pasekmė, pasak profesoriaus J. Kievičiaus, yra „atsirandantis savitas švietimo realybės reiškinys – ugdymo dvasingumas – žmogaus sukuriama aplinka kaip savo pasaulio įprasminimo rezultatas“ (Кевинчикова, 2013, p. 583).

Pedagogo dorinio tobulinimosi procesas visada įgyvendinamas apibrėžtoje kultūrinėje erdvėje. Vėl remiantis jau minėta L. Vygotskio kultūrine istorine teorija galima pažymėti, kad žmogaus integracija į kultūrinę aplinką „leidžia sugrupuoti kultūrinės vertybes, suvokti jų esmę ir reikšmę, kuri išryškėja kaip asmenybės kultūrinės kūrybinės veiklos rezultatas“ (Крылова, 2000, p. 144). Todėl galimybė švietimo tikrovėje kurti ugdymo erdvę priklauso nuo to, kaip įgyvendinami asmenybės integracijos į kultūrinę aplinką procesai. Šis fenomenas numato net pedagogo perimamas naujas kultūrinės vertybes, bet ir subjekto įtraukimą į įvairių kultūrų žmonių bendradarbiavimo procesą, kuriuo ir pasireiškia tarpusavio kultūriniai mainai, vertybinė asimiliacija.

Taigi, integracija, kaip pedagogo dorinio tobulinimosi pagrindas, turi dvi vertybinę kitą papildančias puses. Viena yra susijusi su kultūrinės aplinkos perėmimu, žmogaus papildymu naujomis vertybėmis ir prasmėmis, o kita atspindi pedagogo peržiūrą savo profesinių uždavinių ir tikslų supratimą, asmeniškai vertinamą kito žmogaus vertybių supratimo lygmenį, tarpusavio dorinį tobulėjimą ir t. t. Tokiame kontekste galimybės mokytojui kurti tam tikrą ugdymo dvasingumo aplinką atsiranda taikant integracinių mechanizmų sistemą. Pasak rusų pedagogo V. Klepikovo (Клепиков, 2013) ją sudaro:

dialogizacija – ugdymo proceso subjektų bendradarbiavimas, kurio metu vienas kitus papildo įvairiomis vertybėmis ir prasmėmis;

interpretacija – pedagogo ir mokinių pagarsinamas mokomosios medžiagos turinimas remiantis moksliniais, istoriniais, kultūriniais ir filosofiniais kontekstais;

polifonizacija – mokomosios medžiagos suderinimas, rezonavimo proceso padidėjimas bendražmogiškėmis ir individualiomis vertybėmis;

individualizacija – pedagoginė pagalba subjektyvinant vertybes ir perimančias prasmes.

Be šių mechanizmų, praktikoje pasireiškia dar ir kiti.

Integraciniai mechanizmai pedagogui yra būtini kuriant dvasinės aplinkos tobulinimą natvę mokinių ugdymo atveju, suvokiant save kaip kultūros subjektą, galintį aplinką papildyti naujomis prasmėmis, realizuojant bendražmogiškųjų vertybių sistemą konkrečiose gyvenimo situacijose ir asmeninės profesinės raidos procese.

Įvadas

Pedagogo dorinis tobulinimasis yra privaloma sąlyga kuriant ir plėtojant ugdymo dvasingumo terpę, kultūrinį foną, jis būtinas formuojant mokinių moralines vertybes ir ugdant dvasingumą. Nepaisant šios išvados aksiomatiškumo, savęs pažinimo procesų, subjektiškumo raidos, asmeninių profesinių ir etinių vertybių bei asmenybės integracijos į socialinę kultūrinę švietimo aplinką visuma padeda gerokai padidinti pedagogo veiklos efektyvumą ir rezultatyvumą, užtikrinti vadinamąją „visiems donorystę“ visiems ugdomojo proceso dalyviams.

Esminis yra tas faktas, kad pedagogo dorinis tobulinimasis visada vyksta apimančioje kultūrinėje erdvėje ir remiantis savęs pažinimo, vertybių raidos, subjektyvumo ir integracijos į socialinę kultūrinę švietimo aplinką procesų tarpusavio sąveikomis ir viena visuma.

Svarbu tai, kad pedagogo dorinio tobulinimosi problemos nagrinėjimas kultūrinio kontekste atspindi šiuolaikiško švietimo raidos europines tendencijas. Tarp jų svarbiausia yra asmenybės moralinių dvasinių vertybių raida gausinant europinių vertybių kultūrinį potencialą.

Literatūra

- Бех, І. Д. Виховання як духовно-моральне удосконалення особистості. *Рідна школа*, 2014, № 4–5, с. 21–26.
- Бондырева, С. К., Колесов, Д. В. *Духовность (психология, социология, семантика)*. М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство ИТЮ «МОДЭК», 2007.
- Бондырева, С. К., Колесов, Д. В. *Окружающий мир, потребности, духовность*. Москва: Московский психолого-социальный институт, 2007.
- Гессен, С. И. *Основы педагогики. Введение в прикладную философию*. Москва: Школа-пресс, 1995.
- Духовность. Серия «Европейская энциклопедия» (главный редактор Дудик В. С.). Киев: Европейская энциклопедия, 2008.
- Кевишас, И. Гуманизация воспитательного пространства в контексте образования. In *Современное образование: смыслы и стратегии духовного развития человека*. Ред. Б. П. Мартиросян, Г. Н. Филонов, О. В. Суходольска-Кулешова. Москва: ЛЕНАНД, 2013, с. 566–589.
- Клепиков, В. Н. Духовно-нравственное воспитание школьников в процессе интегративного освоения общечеловеческих ценностей. In *Современное образование: смыслы и стратегии духовного развития человека*. Ред. Б. П. Мартиросян, Г. Н. Филонов, О. В. Суходольска-Кулешова. Москва: ЛЕНАНД, 2013, с. 489–509.
- Корольков, А. А. Духовность как сущностное основание целостного развития личности. In *Современное образование: смыслы и стратегии духовного развития человека*.

Ред. Б. П. Мартиросян, Г. Н. Филонов, О. В. Суходольска-Кулешова. Москва: ЛЕН, 2013, с. 415–425.

Крылова, Н. Б. *Культурология образования*. Москва: Народное образование,

Кудрявцев, В. Т. На пути к вершинно-глубинной психологии. *Вопросы психологии*, 2006, № 5, с. 113–125.

Маслоу, А. *Дальние пределы человеческой психики*. Москва, 2002.

Титаренко, Т. М. *Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності*. Киев: Либідь, 2003.

Хоружа, Л. Л. *Етичний розвиток педагога: навч. посіб.* Киев: Академвидав, 2003.

International Standard Classification of Education. ISCED 2011 / UNESCO [Electronic resource]. URL: www.uis.unesco.org/en/pub/pub.

Professor *Liudmila Khoruzhaya* [*L. Khoruzha*] (Ukraine)

The Educator as a Subject of Moral Perfection of Spiritual Upbringing

Development of personal-professional potential of a pedagogue is an essential condition for the formation of spirituality of education – favourable environment for education of spirituality has by itself. Special importance has the process of moral self-improvement of a pedagogue, as peculiar work of a person on construction of life vertical, process of deepening of the overall moral mood of a person, elevation of the whole way of life, upgrading it to a higher quality level. It is noted that particular transformations of value-motivational sphere of a pedagogue's personality are able to give him inner freedom, create favourable environment for the educating of the rising generation. Underlying special role of a pedagogue as a subject of his moral development and self-improvement, his internal mechanisms are characterized: self-knowledge of a pedagogue, development of his values, subjectivity and integration in cultural, social-educational sphere. The substance and psychological-pedagogical particularities of each one of the processes have been determined, the attention was paid to its unity and interconnection. Besides, moral self-improvement of a pedagogue presupposes determination of certain cultural expanse and the process of its mastering. Study of a problem of moral self-improvement of a pedagogue in the cultural context reflects European tendencies of the development of modern education. A leading one among them is development of moral-spiritual values of a personality, up-building of cultural potential of European countries.

All together internal psychological-pedagogical processes of moral self-improvement of a pedagogue have a positive impact on creation of necessary environment for education of spirituality.

Key words: morality, spirituality, education spirituality, moral self-improvement of the educator, the teacher subjectivity, integration into the socio-cultural educational environment, educational space, educational reality.

Professor *Alla Rastrygina* (Ukraine)

Mental Values Transforming as a Factor of Spirituality of Education

Integration processes occurring today in Ukraine because of the desire to join the European Union, determine the plurality of the spiritual problems consideration. This also applies to the problem of the transforming mental values of modern Ukrainians, whose spiritual foundation is the symbiosis of national and European culture. In this regard, the features of the Ukrainian mentality, the most characteristic features of which are explicated from national and European spiritual sources, are examined and the transformation of mental values of the individual and society as a whole in accordance with the spirit of the age is capable of creating the pos-

Духовна зрілість людини. У першому розділі співавтори книги розказують, як розкриваючи свій внутрішній світ у соціальному середовищі (Є.Бартуліс) і привласнюючи закладені у культурі цінності (Папа Римський Франциск), ми стаємо суб'єктами людської дійсності (соціальними суб'єктами). Ця модель духовного дозрівання (і існування) людини визначає можливість прояву особистості на стику духовності і матеріальності навколишнього середовища.

Реалізація вищезгаданої моделі уможливується завдяки духовному розвитку та творчості людини (А.Гайжугіс) – феномену, який відображає прояв особистості у творчому процесі за допомогою створюваних нею форм вираження внутрішнього світу, своєї духовної природженості та духовного потенціалу. Ці можливості відкриваються й завдяки розумінню того, як у процесі становлення творчість підростаючої людини спрямовується на творення її Я-духовності – відображення прояву єдності і цілісності особистості щодо привласнених закладених у культурі духовних цінностей (І.Бех).

За допомогою таких підходів стає можливим зреалізувати зв'язок й долати взаємозалежність духовності середовища і людини, надаючи останній статус суб'єкта соціальної (людської) дійсності та визначаючи перспективу становлення особистості через розбудову духовності виховання. Разом з тим, об'єднання вищезгаданих підходів як складових моделі розвитку духовності виховання, потребує їхнього розкриття певними явищами дійсності і діями людини, що й було здійснено у другому розділі монографії.

Дійсність розвитку духовності виховання. Ґрунтуючись на результатах проведених досліджень, вчені встановили, що, з огляду на вікові особливості та соціальну зрілість особистості, одуховнення середовища в особистості плану виражається певними формами духовності виховання: появою духовності дитинства (Л.Кашаускене, Й.Кевішас), способами актуалізації, практичного розвитку загальної духовності (З.Мальцене, Й.Кевішас) й розумінням духовності у процесі становлення особистості (Р.Кондратене, Й.Кевішас).

Крім того, розвиток духовності виховання невід'ємний від сенсу педагогічного, соціального та глобального середовища. Відповідно існують й різні обставини розвитку духовності виховання. Обставини глобального середовища визначають основи та особливості процесу розвитку духовності виховання на рівні різних підходів до організації педагогічної дійсності (О.М.Отіч, Д.Д.Отіч), обставини соціального середовища багато в чому визначають особливості педагогічних функцій суб'єктів педагогічного процесу (Л.Л.Хоружа), а з особливостями національної культури та менталітету народу пов'язані обставини, що впливають на практичну реалізацію розвитку духовності виховання (А.М.Растрганов).

такому контексті стає можливим представити використання зазначених вище *форм* духовності виховання та визначених *форм* середовища як єдине ціле й розглядати таку цілісність як *модель* розвитку духовності виховання, що складає теоретичну основу організації процесу становлення особистості у сучасній педагогічній дійсності. Цим обґрунтовується актуальність і педагогічне значення розвитку духовності виховання.

Такі явища дійсності (форми духовності виховання і середовища) в цілому відображають взаємозв'язки особистісної та соціальної складових розглядуваної вище моделі духовного дозрівання (і існування) людини (Розділ I) і відкривають можливості використання цієї моделі у практиці розвитку духовності виховання.

Одуховнення середовища. Розкриття можливостей використання моделі духовного дозрівання людини (див. Розділ I) та моделі розвитку духовності виховання (див. Розділ II) дозволяє розглядати розвиток духовності виховання як явище, що коригується суспільством. У такому випадку, ми маємо підстави розглядати можливості практичного застосування моделі розвитку духовності виховання в умовах різних середовищ, що підтверджує теоретичне та практичне значення досліджуваного феномена й актуалізує звернення насамперед до методологічних основ організації педагогічного процесу, спрямованого на розвиток духовності виховання.

Дослідженням встановлено, що в педагогічній дійсності особливу роль відіграє духовне виховання. Воно залишається актуальним як у процесі вивчення будь-якого предмета (культурна трансценденція - **О.Олексюк**), так і в процесі коригування розвитку духовності суспільства (призначення університету в розвитку культури Європи - **Н.Кардяліс**). Тому духовне виховання доцільно розглядати як основу, як стартову позицію розвитку духовності виховання. Завдяки саме духовному вихованню задовольняються потреби духовного існування людини в будь-якому соціальному середовищі. Це підтверджують дослідження щодо життя людей, які опинилися в чужих країнах (**Д. Клумбите, А.Карась, С.Сідарас**). Особливо важливим в таких дослідженнях є розкриття потреби людини в одуховненні навколишнього середовища й представлення різних способів стимулювання розвитку духовності виховання. Тож, такий аспект дослідження підтверджує актуальність і можливості практичного застосування розглядуваного феномена у житті людини і суспільства.

Більш глибокий аналіз досліджень щодо розвитку духовності виховання в різних середовищах доводить, що у них приділялася увага не тільки духовному вихованню (сім'ї, що опинилися у засланні, намагались передати властиві їм духовні цінності дітям) й вихованню духовності (прищеплення здатності від-

UGDYMO DVASINGUMO RAIDA

Kolektyvinė monografija

DEVELOPMENT OF SPIRITUALITY OF EDUCATION

Collective monograph

Redagavo *Dalia Blažinskaitė*

Maketavo *Gražina Majauskienė*

Viršelio autorė *Rimantė Kondratienė*

Tekstus į anglų kalbą vertė ir vertimus redagavo *Anželika Šaltenytė*

Tekstą į ukrainiečių kalbą vertė *Ala Rastrygina*

Tekstus iš rusų kalbos vertė *Jonas Kievišas*

Išleido „Žuvėdra“. www.zuvedra.lt
Spausdino BALTO print, Utenos g. 41, Vilnius